

GŁOSKA LITERA SYLABA

GŁOSKA
najmniejsza, niepodzielna,
słyszalna i mówiona
częstka ludzkiej mowy

LITERA
graficzny znak głoski, najmniejsza
pisana częstka ludzkiej mowy

Głoska może być zapisana jedną,
dwoma lub trzema literami, np.: *d, cz, dzi*.

Uwaga na literę *i*! Może być ona znakiem graficznym
samogłoski (np. *i-g-t-a*) lub znakiem miękkości
poprzedzającej spółgłoski (np. *wiedza – w'-e-dz-a*).

SYLABA
inaczej zgłoska to częstka wyrazu
zawierająca samogłoskę
lub samogłoskę
z grupą spółgłosek

» SYLABY OTWARTE

sylaby zakończone
samogłoską,
np. *pa-ni, po-e-ta*.

» SYLABY ZAMKNIĘTE

sylaby zakończone
spółgłoską,
np. *war-kot, dzien-nik*.

Podział podstawowy

» SAMOGŁOSKI

Tworzą sylaby, są wymawiane
głośno, ponieważ powietrze
przepływa swobodnie.
a, q, e, ę, i, o, u, y

» SPÓŁGŁOSKI

Nie tworzą sylab, są wymawiane ciszej, z trudem,
ponieważ powietrze napotyka na swojej drodze przeszkody
(narządy mowy).
b, c, ć, cz, d, dź, dż, f, g, h (ch), j, k, l, m, n, ń, p, r, s, ś, sz, t, w, z, ź, ż

» NOSOWE

Gdy się je wymawia, powietrze
przechodzi przez usta i nos.
» samogłoski: *a, ę*
» spółgłoski: *m, n, ń*

» USTNE

Gdy się je wymawia,
powietrze przechodzi tylko przez usta.
» samogłoski: *a, e, i, o, u, y*
» spółgłoski: *b, c, ć, cz, d, dź, dż, f, g, h (ch), j, k, l, p, r, s, ś, sz, t, w, z, ź, ż*

Inne podziały głosek

» TWARDE

Gdy się je wymawia,
środek języka
nie unosi się ku
podniebieniu.

» MIĘKKIE

Gdy się je wymawia,
środek języka
unosi się
ku podniebieniu.

» DŹWIĘCZNE

Gdy się je wymawia,
drgają wiązadła
głosowe.

» BEZDŹWIĘCZNE

Gdy się je wymawia,
wiązadła głosowe
nie drgają.

<i>b</i>	<i>b'</i>
<i>c</i>	<i>ć, c'</i>
<i>d</i>	<i>d'</i>
<i>dz</i>	<i>dź</i>
<i>f</i>	<i>f'</i>
<i>g</i>	<i>g'</i>
<i>h</i>	<i>h'</i>
–	<i>j</i>
<i>k</i>	<i>k'</i>
<i>l</i>	<i>l'</i>
<i>m</i>	<i>m'</i>
<i>n</i>	<i>ń</i>
<i>p</i>	<i>p'</i>
<i>r</i>	<i>r'</i>
<i>s</i>	<i>ś, s'</i>
<i>t</i>	<i>t'</i>
<i>w</i>	<i>w'</i>
<i>z</i>	<i>ź, z'</i>

<i>wszystkie samogłoski</i>	–
<i>b, b'</i>	<i>p, p'</i>
<i>d, d'</i>	<i>t, t'</i>
<i>dz, dź, dż</i>	<i>c, ć, cz</i>
<i>g, g'</i>	<i>k, k'</i>
<i>h</i>	<i>ch, h</i>
<i>(lokalnie wymawiane dźwięcznie)</i>	<i>ch', h'</i>
<i>j</i>	–
<i>l</i>	–
<i>ł</i>	–
<i>m</i>	–
<i>n</i>	–
<i>r</i>	–
<i>w, w'</i>	<i>f, f'</i>
<i>z</i>	<i>s</i>
<i>ź, z'</i>	<i>ś</i>
<i>ż (rz)</i>	<i>sz</i>

GWARY I DIALEKTY

GWARA

Odmiana języka, którą posługują się mieszkańcy wsi na określonym, niewielkim terytorium.

Dana gwara różni się od języka ogólnopolskiego i od innych gwar słownictwem i wymową (rzadziej gramatyką).

Najbardziej znana w Polsce jest gwara podhalańska, którą cechują:

- **AKCENT NA PIERWSZEJ SYLABIE** (*nie widziałem* zamiast *nie widzę*)
- **MAZURZENIE** (*jesce* zamiast *jeszcze*, *zona* zamiast *żona*)
- **ZMIANA *ch* w *k*** (*niek* zamiast *niech*)
- **CZĘSTA ZMIANA SAMOGŁOSEK: *a* w *o*, *e* w *y*** (*mom* zamiast *mam*, *wiym* zamiast *wiem*)
- **SPECYFICZNE SŁOWNICTWO** (*watra* zamiast *ognisko*, *kurniawa* zamiast *zadymka*, *siklawka* zamiast *wodospad*)

DIALEKT

Zespół kilku gwar mających podobne cechy:
• fonetykę (wymowę) • słownictwo • gramatykę.

Główne cechy fonetyczne, dzięki którym ustala się zasięg dialektów:

- **MAZURZENIE** – wymowa *c, s, z* zamiast *cz, sz, rz* (*jesce* zamiast *jeszcze*, *zona* zamiast *żona*)
- **SIAKANIE** – wymowa *sz, cz, dź* zamiast *sz, cz, ż, dż, ś, ć, ź, dź* (*szare* zamiast *szare*, *szano* zamiast *siano*)
- **SZADZENIE** – wymowa *cz, sz, ż, dż* zamiast *c, s, z, dz* (*akszamitny* zamiast *aksamitny*, *kocz* zamiast *koc*)
- **KASZUBIENIE** – wymowa *c, s, z, dz* zamiast *ć, ś, ź, dź* (*sedzec* zamiast *siedzieć*, *scana* zamiast *ściana*)
- **WYMOWA SAMOGŁOSEK NOSOWYCH *q, ę*** – wymowa nosowa (jako *q, ę*), częściowo nosowa, a częściowo nienosowa (w niektórych pozycjach *q, ę*, w innych *on, en*) lub całkowicie nienosowa

DIALEKTY POLSKIE

» MAŁOPOLSKI

– mazurzenie, częściowa wymowa *q, ę* jako *on, en*

» MAZOWIECKI

– mazurzenie, powszechna wymowa *q, ę* jako *on, en*, siakanie (Warmia), szadzenie (Suwalszczyzna)

» WIELKOPOLSKI

– brak mazurzenia, nosowa wymowa *q, ę*

» ŚLĄSKI

– mazurzenie, specyficzne słownictwo, słowotwórstwo i składnia, znaczny wpływ języka niemieckiego i języka czeskiego

» KASZUBSKI (JĘZYK KASZUBSKI)

– kaszubienie, nosowa wymowa *q, ę*, dodatkowa samogłoska (tzw. szwa)

» DIALEKTY MIESZANE

– brak wyraźnych cech wspólnych dla całego obszaru, mieszanina gwar przeniesionych z Kresów i innych części kraju na ziemie odzyskane po II wojnie światowej

DIALEKTYZM

Wyraz lub inny element językowy wywodzący się z dialektu, użyty w języku ogólnym.